

Андрій ГРУБІНКО

доктор історичних наук, професор,
професор кафедри теорії та історії держави і права,
Західноукраїнський національний університет
(Тернопіль, Україна), gav_tnpu@yahoo.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4856-5831>

Наталя БУГЛАЙ

докторка історичних наук, доцентка,
професорка кафедри історії,
Миколаївський національний університет ім. В.О.Сухомлинського
(Миколаїв, Україна), buglay@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0674-4313>

Трансформації британської монархії в період правління Єлизавети II (1952–2022 рр.)

DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2022.06.134>

УДК: 94(420)086«1952/2022»

Анотація. Мета статті – представити результати дослідження трансформацій британської монархії в період правління королеви Єлизавети II в контексті новітніх змін у системі міжнародних відносин, в яких Великобританія традиційно відіграє непересічну роль. **Методологію дослідження** сформувавши принципи історизму, системності, загальнонаукові методи логіки, компаративного аналізу, спеціально-історичні методи (історіографічного аналізу, історико-системний, хронології, історико-генетичний, ретроспективного аналізу, порівняльно-історичний). **Наукова новизна.** Досліджуються історичні процеси державотворення у Великобританії в період правління королеви Єлизавети II, а також роль монаршої влади в розвитку українсько-британських міждержавних відносин. Показано основні здобутки та проблеми еволюції британської монархії у вказаний період. Сформульовано оцінку політичної спадщини Єлизавети II для її наступника. Проаналізовано позицію британських монархів щодо України, її протистояння російській агресії. **Висновки.** Королева Великобританії Єлизавета II ввійшла в історію як державна діячка міжнародного рівня. Своєю новаторським та водночас таким традиційним англійським стилем правління їй удалося підкорити серця мільйонів людей і завдяки особистій активності, що ґрунтувалася на принципах вірності демократії, відкритості, лібералізму, не лише зберегти, але й примножити вплив британської монархії у складних внутрішніх і зовнішніх умовах. Її правління стало транзитним (перехідним) періодом від спадку традиціоналізму імперської вікторіанської епохи до нового типу постімперської монархії ХХІ ст., яке ставить перед цим інститутом якісно нові вимоги та завдання. Королева стала уособленням єдності історичних періодів новітньої історії світу другої половини ХХ – першої чверті ХХІ ст., достойно провівши країну через шлях повоєнної відбудови, пошуки місця у системі змінюваних міжнародних координат, яке ще досі до кінця не визначене, що засвідчив процес брексіту. Визначати новий сенс британської величі в Європі та світі допомагають союзницькі відносини з Україною, котрі на тлі російського вторгнення досягли небувалого рівня. У цьому теж є заслуга Єлизавети II, яка завжди вмiла у своєму неповторному стилі тонко, своєчасно й адекватно реагувати на нові тренди національної та світової політики.

Ключові слова: Великобританія, монархія, Єлизавета II, Карл III (Чарльз III), Україна, українсько-британські відносини.

Навіть серед представників правлячих еліт таких давніх монархій, як британська, є небагато правителів, котрих по праву можна характеризувати як людина-епоха. В історії Великобританії другу половину XVI–XVII ст. називають «елизаветинською епохою» – як період успішного правління королеви Єлизавети I, що ознаменувалося піднесенням держави, початком активних колоніальних завоювань, заснуванням Англканської церкви, розвитком культури й мистецтв. XIX ст. прийнято називати «вікторіанською добою» на честь королеви Вікторії, ім'я котрої дало назву не лише історичному розквіту Британської імперії, але й означило цілий пласт у культурі країни. Другу половину XX – першу чверть XXI ст. в історії Великобританії можна відзначити як епоху королеви Єлизавети II (або «другу елизаветинську»). Її рекордно тривале правління відзначалося трансформацією британської монархії в напрямі осучаснення, комплексними змінами в політичній системі держави та її міжнародному становищі після Другої світової війни.

Відхід у Вічність королеви Єлизавети II 8 вересня 2022 р. у замку Балморал, що у Шотландії, дає можливість проаналізувати процес розвитку монархії у Великобританії у відповідний завершений період її новітньої історії, який став відображенням глибинних процесів соціокультурних змін у житті місцевого суспільства, спроб модернізації політичної системи в нових умовах соціально-економічного розвитку і кардинальних змін на міжнародній арені. На завершальні роки її правління припав активний розвиток міждержавних відносин Британії та України, які зафіксовані у правовій площині та здійснюються на практиці як стратегічні. Союзницька підтримка цієї країни і британського народу як ніколи важливі для України в умовах протистояння російській агресії, що триває. Позиція та роль британського монарха у процесі комунікації і взаємодії обох народів відіграє далеко не останню роль. Саме тому важливо дати історичну оцінку процесам державотворення у Великобританії в період правління Єлизавети II, їх кореляції з новітніми змінами у системі міжнародних відносин, а також ролі монархії в розвитку українсько-британських міждержавних відносин.

Історія еволюції інституту монархії у Великобританії загалом та конкретно досвід правління королеви Єлизавети II системно досліджувалися насамперед в англо-американській історіографії. Фундаментальні наукові студії представили П.Брендон та Ф.Вайтгед¹, С.Беделл Сміт², К.Вільямс³, А.Едвардс⁴, Р.Лейсі⁵, Б.Пімлотт⁶, Р.Гардмен⁷, Д.Геселер⁸, В.Шоукросс⁹. Цінним для врахування загальноісторичних тенденцій розвитку британської державності стала публікація Н.Фергюсона¹⁰. Українські дослідники не приділили великої уваги вивченню історичного досвіду Єлизавети II, як і загалом історії британської монархії. Серед наявних праць вітчизняних британістів виділяється розглядом указаної проблематики публікація Н.Яковенко¹¹. Натомість більшість мають аналітично-інформаційний характер і видані переважно невдовзі по смерті королеви, що відзначає їх як спроби комплексної оцінки її історичної ролі

¹ *Brendon P., Whitehead Ph.* The Windsors: A Dynasty reveal: 1917–2000. – London, 2000. – 450 p.

² *Bedell Smith S.* Elizabeth the Queen: The Life of a Modern Monarch. – London, 2012. – 720 p.

³ *Williams K.* Young Elizabeth. – New York, 2013. – 336 p.

⁴ *Edwards A.* Royal Sisters: Queen Elizabeth II and Princess Margaret. – London, 2017. – 416 p.

⁵ *Lacey R.* Monarch: The Life and Reign of Elizabeth II. – London, 2013. – 496 p.

⁶ *Pimlott B.* The Queen: A Biography of Elizabeth II. – London, 1997. – 696 p.

⁷ *Hardman R.* Queen of the World. – London, 2018. – 368 p.

⁸ *Haseler D.* The End of the House of Windsors: Birth of a British Republic. – London; New York, 1993. – 120 p.

⁹ *Shawcross W.* Queen and Country: The Fifty-Year Reign of Elizabeth II. – London, 2002. – 224 p.

¹⁰ *Фергюсон Н.* Імперія: Як Британія вплинула на сучасний світ / Пер. з англ. – К., 2020. – 424 с.

¹¹ *Яковенко Н.Л.* Велика Британія в міжнародних організаціях. – К., 2011. – 400 с.

та підтверджує певну цінність для дослідження проблеми (Т.Дорош¹², О.Захарова¹³, В.Мельник¹⁴, О.Павлюк¹⁵ та ін.). Відсутність в українській історіографії спеціальних праць з означеної у цій статті проблематики додатково зумовлює її актуальність.

Правління королеви Єлизавети II (повне ім'я при народженні – Єлизабет Александра Мері Віндзор) формально-юридично розпочалося 1953 р. після коронації, коли їй виповнилося 27 років, хоча де-факто вона посіла трон одразу по смерті батька в лютому 1952 р. Від народження у принцеси, здавалося б, не було жодних шансів обійняти посаду глави держави, адже перед нею у спадковій черзі були явні фаворити – дядько та батько. Ранній початок правління Єлизавети став наслідком зречення від престолу її дядька Едуарда VIII (був монархом усього 11 міс.) та передчасної смерті від хвороби її батька Георга VI. Водночас швидкий прихід до влади Єлизавети для британського суспільства означав додатковий імпульс для повоєнного відновлення.

Життєвий успіх молодої принцеси, незважаючи на «дарунок долі» у вигляді сприятливих обставин престолонаслідування, був закладений ще у системі дитячого виховання й навчання, що здійснювалося в достатньо суворому вікторіанському стилі. Майбутня королева хоч і не відвідувала класичну школу, здобула приватну освіту з ухилом до економіко-правових дисциплін, а також спорту та мистецтв¹⁶. Не виявивши надмірних інтелектуальних обдарувань, принцеса все ж підкоряла вершини наук працелюбністю й наполегливістю, які стали невід'ємними супутниками, опорою в її житті до самого дня смерті. За спогадами В.Черчилля, який мав нагоду спостерігати за зростанням принцеси Лілібет (як її лагідно називали в дитинстві та юності), вона з ранніх років проявляла загалом не характерну для свого дитячого віку гідність та авторитет¹⁷.

Після зречення від престолу Едуарда VIII в 1936 р. та коронації Георга VI Єлизавету було оголошено спадкоємицею трону. Під час Другої світової війни вона за власним бажанням вступила на військову службу в підрозділ допоміжної територіальної служби, де опанувала професію водія-механіка. Однак очікувано в її долі перемогло не військове начало, а королівські прерогативи. Уже з 18 років батько ввів Єлизавету до складу Державної ради при королі у статусі радниці, що дозволило системно готуватися до майбутнього престолонаслідування¹⁸.

Правління молодої королеви розпочалося в дуже непрості для країни повоєнні роки. Потреба у відбудові, зниження показників економіки й рівня життя населення, падіння міжнародного впливу Великобританії насамперед унаслідок стрімкого процесу деколонізації, який уже не можна було спинити, та втрати лідерських позицій в Європі, де головними промоутерами нового міжнародного порядку стали США, Франція, Західна Німеччина (ФРН), були визначальними маркерами історії країни другої половини ХХ ст. Наростання блокового протистояння часів «холодної війни»

¹² Дорош Т. Її величність королева Єлизавета II: Про життя і віру [Електронний ресурс]: <https://slovoproslowo.info/ii-velichnist-koroleva-elizaveta-ii-pro-zhittya-i-viru/>

¹³ Захарова О. Життя королеви Єлизавети II: від вигнання гувернантки до любові до собак та коней [Електронний ресурс]: <https://thepage.ua/ua/politics/zhittya-korolevi-yelizaveti-ii-yako-ya-vona-bula>

¹⁴ Мельник В. God save the queen: ми зібрали цікаві факти з життя Єлизавети II та її престолонаступника принца Чарльза [Електронний ресурс]: <https://vikna.tv/styl-zhyttya/koroleva-yelyzaveta-ii-ta-pryncz-charlz-czikavi-fakty-pro-korolivsku-rodynu/>

¹⁵ Павлюк О. Королева, яку пам'ятатимуть у Британії та в Україні: найважливіше про Єлизавету II [Електронний ресурс]: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/09/8/7146436/>

¹⁶ Pimlott B. The Queen: A Biography of Elizabeth II. – London, 1997. – P.12.

¹⁷ Для багатьох Єлизавета II була символом сталості в світі, що стрімко змінюється // Дзеркало тижня. – 2022. – 8 вересня.

¹⁸ Brendon P., Whitehead Ph. The Windsors: A Dynasty reveal: 1917–2000. – P.31.

та подальший неухильний процес розпаду колоніальної імперії стали ключовими викликами функціонуванню британської монархії на декілька десятиліть наперед.

Головним внутрішнім фактором існування монархії була необхідність її своєчасної й адекватної відповіді на динамічні процеси соціокультурних змін повоєнного суспільства, що потребувало нової якості комунікації з підданими. Найбільша, найбагатша та наймогутніша у світі британська монархія потребувала інституційно-функціональної модернізації насамперед у напрямі гуманізації й соціалізації (наближення до інтересів і назрілих проблем простого народу), знаходження балансу між вірністю традиціям та сприйняттям нових реалій насамперед в етнічному, ґендерному, релігійному вимірах, відповідності формуванню відкритого інформаційного суспільства. Королева достатньо наполегливо й ефективно шукала шляхи проведення такої модернізації. На особистому прикладі Єлизавети II показала можливості поєднання монарших традицій і новаторських форм діяльності двору та королівської сім'ї, та так, що британці й весь світ досі, навіть після смерті правительки, із захопленням спостерігають «серіал» про життя і пристрасті королівського двору по-британськи.

Великобританія у 1940–1950-х рр. переживала складні сторінки своєї історії. Боротьба на різних фронтах, активна участь в антиґітлерівській коаліції, вплив на міжнародній арені забезпечили країні провідні позиції в когорті держав-переможниць. Однак це далось важкою ціною – неминучий повоєнний економічний спад і, головне, втрата імперії, що стало наслідком об'єктивних процесів посилення міжнародного антиколоніального руху й формування системи біполярного протистояння, болюче вдарили по самолюбству британців. У цих умовах стоїцизм королівської родини, яка під час війни відмовилася покинути країну, що перебувала під загрозою окупації та потерпала від бомбардувань нацистських люфтваффе, заміна монарха на молоду енергійну Єлизавету як символ оновлення та надії відіграли вагомий роль у збереженні внутрішнього суспільно-політичного консенсусу й високого місця держави у світовій політиці.

Вихід зі складу Британської імперії її «перлини» Індії в 1947 р. спонукав до переформатування зв'язків зі все ще залежними чи напівзалежними територіями у формі Співдружності націй. Під час правління Єлизавети II в 1960–1970-х рр. відбулося прискорення деколонізації Африки та Карибського басейну. Понад два десятки територій стали незалежними державами, і що принципово – практично всі мирним шляхом. Зрештою останню велику британську колонію Гонконг у 1997 р. на основі досягнутих домовленостей було передано під управління Китаю. Водночас формат Співдружності націй, який включає по суті вільну коаліцію понад 50 дружніх до Великобританії держав-партнерів, поєднаних торговельно-економічними інтересами та формальним визнанням політичного лідерства британського монарха, став загалом вдалою формулою для підтримки впливу Лондона в різних куточках світу. Водночас збереження різного рівня зв'язків, у тому числі формальне визнання юрисдикції британської корони на своїй території, що досі сповідують 16 держав на трьох континентах, відбулося не в останню чергу завдяки старанням та авторитету особисто королеви¹⁹. Завдяки високому інтелекту й широкому кругозору, працьовитості, наполегливості, які стали запорукою її непересічної активності на міжнародній арені, вона зробила вагомий внесок у збереження впливу своєї країни на світові політичні процеси, всупереч, здавалося б, неминучому занепаду її авторитету як постімперії, що скочувалася до рівня держави середньої руки²⁰. Незвично новаторський характер

¹⁹ Мельник В. God save the queen: ми зібрали цікаві факти з життя Єлизавети II та її престолонаступника принца Чарльза [Електронний ресурс]: <https://vikna.tv/styl-zhyttya/koroleva-yelyzaveta-ii-ta-pryncz-charlz-czikavi-fakty-pro-korolivsku-rodynu/>

²⁰ Див. прим.10.

політики Єлизавети у цій сфері можна вважати цілком достатнім для того, щоб визначити період її правління для Великобританії як історичний.

70 років монаршої історії Єлизавети II за рядом параметрів можна охарактеризувати словом «уперше». Уже сама церемонія її коронації у Вестмінстерському абатстві була безпрецедентно відкритою – вперше транслювалася по телебаченню, яке відіграло значну роль у комунікаціях новітньої британської монархії. Як зазначала сама королева, «люди повинні бачити мене, щоб вірити мені»²¹. Не випадково за персональною вказівкою її коронаційне вбрання було вишите квітковими емблемами країн Співдружності націй. Єлизавета II стала першим в історії монархом, який із початку правління проводив небувалу кількість часу у закордонних візитах – понад 320, що охопили 130 країн світу²². Уже за своє перше шестимісячне турне державами Співдружності й колоніями у 1953–1954 рр. королева поставила рекорди, ставши монархом, який відвідав Австралію та Нову Зеландію. У 1957 р. вона вперше привітала підданих із Різдом Христовим по телебаченню. У 1961 р. вперше побувала в Туреччині, а згодом, теж уперше – в Індії й Пакистані. Єлизавета відвідала більшість європейських країн, зокрема стала першим британським монархом, який побував в Ірландії (2011 р.). Серед візитів з яскраво вираженим політичним підтекстом виділяються теж історично перші в історії британської корони відвідини Югославії (1972 р.; перша комуністична країна, де побував британський монарх), Китаю (1986 р.), Росії (1994 р.). У 1980 р. Єлизавета II як глава Англiканської церкви здійснила перший офіційний візит британського монарха до Ватикану для зустрічі з Папою Римським Іваном Павлом II.

Водночас об'єктивні історичні процеси показали й межі впливу монаршої особи у зовнішній політиці Великобританії. Розгортання глобального блокового протистояння, антиколоніальний рух, посилення регіональних інтеграційних процесів, а потім і заміна біполярної системи світоустрою багатополлярною, зрештою криза євроінтеграції на початку ХХІ ст. й наростання напруги в міжнародних відносинах у форматі Китай – Захід і Росія – Захід до рівня фактично «другої холодної війни» з перспективою відкритого глобального воєнного конфлікту стали непідвладними монаршій волі процесами міжнародної політики. Королева свого часу була змушена благословити 40-річну «епопею» перебування Великобританії у складі Європейського Союзу, яка закінчилася референдумом про вихід з ЄС, наслідки котрого для обох сторін усе ще відчуваються досить гостро, а тому оцінюються неоднозначно.

Не менші виклики, досягнення і прорахунки чекали на королеву та її країну на внутрішньому (національному) рівні. Головним викликом для Єлизавети II стала відповідність інституту монархії сучасним тенденціям суспільно-політичного життя. Насамперед ідеться про подальший процес неухильного скорочення юрисдикції королівської влади на користь класичних республіканських інституцій (парламенту та уряду), що триває від часів Англійської революції. Тут королеві знову вдалося з честю для себе та монаршого двору вийти з ситуації, на відміну від більшості монархів Європи, чії функції залишилися переважно суто символічно-церемоніальними. Головнокомандувач збройних сил, глава Англiканської церкви, право призначати очільника уряду, підписувати парламентські закони, розпускати та скликати парламент, оголошувати війну й укладати мир, прерогативи обов'язкових щотижневих зустрічей із прем'єр-міністром для обговорення актуальних питань державного життя, надання робочих аудієнцій іншим міністрам і посадовцям держав Співдружності

²¹ Williams K. Young Elizabeth. – P.98.

²² Як змінилася Британія після коронації Єлизавети II у 1953 р. [Електронний ресурс]: <https://texty.org.ua/fragments/107684/yak-zminylyasya-brytaniya-pislya-koronaciyi-yelyzavety-ii-u-1953-roci-the-economist/>

націй, регулярне опрацювання звітів про роботу міністерств та дипломатичних представництв, помилювання засуджених, надання дворянських титулів, державних нагород і відзнак – ось неповний перелік збережених функцій британського монарха, які здебільшого формальні, але за певних умов можуть надавати йому достатньо вагомого впливу на політику країни. Насамперед це стосується періодів парламентської нестабільності, коли, наприклад, немає змоги сформувати стійкий однопартійний чи коаліційний уряд, або визначитися з лідером правлячої партії, що дозволяє монарху більш самостійно обирати нового главу кабінету міністрів із запропонованих кандидатур²³. В останньому випадку так було в період відсутності чіткого порядку виборів лідера Консервативної партії, зокрема 1957 р. під час боротьби між претендентами Р.Батлером і Г.Макмілланом та 1965 р. між тим самим Р.Батлером і А.Дугласом-Г'юмом. Як згадувала свого часу прем'єр-міністерка М.Тетчер, в якій були певні суперечності позицій у відносинах із монаршим двором, «я готувалася до зустрічей із нею серйозніше, ніж до засідань парламенту», адже королева була обізнана з більшістю питань і підходила до їх обговорення надзвичайно фахово та відповідально²⁴.

Саме на прикладі правління М.Тетчер монархія чітко показала, як її авторитет, у супереч позиції глави уряду, може впливати на політику держави. Ідеться, зокрема, про запровадження санкцій проти режиму апартеїду в Південно-Африканській Республіці. Наполягання Єлизавети II, котра прямо засудила порушення прав людини у цій країні, змусили уряд М.Тетчер, що був готовий пожертвувати принципами заради торговельних преференцій, запровадити санкції проти Преторії²⁵. Зрештою, будучи, як завжди, послідовною у своїх поглядах і діях, королева 1995 р. відвідала ПАР на відзначення падіння режиму апартеїду.

Щодо впливу на роботу парламенту з останніх років правління Єлизавети II найбільш відомий факт погодження пророгації (призупинення) його роботи на 6 тижнів у серпні 2019 р. за поданням прем'єр-міністра Б.Джонсона, який таким чином прагнув пришвидшити процес брексіту. Серед найбільш знакових випадків блокування королевою прийнятих парламентом законів відзначимо законопроект про воєнні дії в Іраку 1999 р., який мав надати всі повноваження щодо керівництва ними саме парламенту.

Серед інших деталей вияву політичного впливу Єлизавети II на законодавчу діяльність – активне використання процедури «згоди королеви», яка давала можливість впливати на тексти законопроектів до їх розгляду в парламенті. Як виявилось, за допомогою цієї процедури впродовж свого правління Єлизавета вплинула на понад сотню законів із метою гарантувати свою недоторканність як приватної особи (на додачу до імунітетів, що їх вона мала як монархія) та належної їй власності²⁶. Наприклад, поліція без дозволу не має права заходити на територію замку Балморал навіть для розслідування ймовірних злочинів. Жоден інший приватний землевласник у Великобританії таким правом не наділений.

Єлизавета II стала абсолютною чемпіонкою в політичній історії країни – найбільш тривале правління за всю її історію. З жовтня 2016 р., після смерті короля Тайланду Пуміпона, вона була першим у світі чинним монархом за цим показником. У червні 2022 р. її визнали другим за тривалістю правління (після короля Франції Людовика XIV – він «обійшов» Єлизавету II всього на два роки) монархом у світовій

²³ *Shawcross W.* Queen and Country: The Fifty-Year Reign of Elizabeth II. – P.112.

²⁴ *Lacey R.* Monarch: The Life and Reign of Elizabeth II. – P.321.

²⁵ *Bedell Smith S.* Elizabeth the Queen: The Life of a Modern Monarch. – P.427.

²⁶ *Дорош Т.* Її величність королева Єлизавета II: Про життя і віру [Електронний ресурс]: <https://slovoproslovo.info/ii-velichnist-koroleva-elizaveta-ii-pro-zhittya-i-viru/>

історії²⁷. Ефекту від цих фактів додає історична статистика – за період королювання Єлизавети, наприклад, змінилися сім римських пап і дванадцять прем'єр-міністрів Великобританії.

Королеві вдалося зберегти об'єктивність та безсторонність у взаємодії з усіма провідними політичними партіями. Вона відточила майстерність залишатися максимально неупередженою й перебувати над рутинною звичайних для парламентської демократії і плюралістичного суспільства дебатів, не виявляти публічно свою позицію там, де це було недоречно, адже монарх традиційно представляє цілу націю та державу. Тому нерідко політичні погляди королеви з ряду питань для публіки залишалися нез'ясованими. Придворні неодноразово свідчили, що королеві притаманні залізна воля й самодисципліна, скрупульозність у вивченні державних справ та організації життя двору, стриманість в емоціях²⁸. Правління Єлизавети II неодноразово вимагало від неї рішучої позиції та разом дипломатичного хисту. Так було під час тривалого збройного конфлікту в Північній Ірландії, проведення деволуції (збільшення повноважень парламентів Шотландії та Вельсу), референдуму про незалежність Шотландії 2014 р., який ледь не призвів до розпаду королівства, і зрештою не менш драматичних подій, пов'язаних із брексітом, коли королева проявила істинно монаршу витримку й залишалася публічно нейтральною до цього процесу, виконавши волю народу підписала акт про вихід з ЄС.

Правління Єлизавети II довело, що навіть в умовах обмеженої монархії збереження реальних державницьких функцій королівської персони часто напряму залежить від її авторитету у суспільстві й політичних колах. У вирі перипетій королева, як здавалося, залишалася «непорушною фортецею» стабільності для британців, і не лише для них. Вона вміла переступити через людську гординю непримиренності конфліктуючих сторін та подивитися на ситуацію з позиції мудрої материнської опіки. Така політика, зокрема, дуже сприяла посиленню авторитету британської монархії у країнах Співдружності націй – колишніх колоніях і домініонах. Як показовий приклад відзначимо виступ Єлизавети під час візиту до Канади в 1964 р. і Національній асамблеї Квебеку. Проігнорувавши національно-мовні суперечності англо- та франкофонів країни, королева постала миротворицею для «двох взаємодоповнюючих культур», зазначивши, що радіє з наявності у складі Співдружності держави, де можна офіційно говорити французькою²⁹. Позитивні для британської корони результати референдумів щодо збереження монаршої форми правління в Австралії (1999 р.), Тувалу (2008 р.), Сент-Вінсент і Гренадинах (2009 р.) за загальним визнанням стали можливими насамперед завдяки повазі до Єлизавети II. Водночас за період її правління відмовилися від монархії 17 колишніх колоній і залежних територій. Співдружність націй так і не стала для Великобританії альтернативою колишній світовій імперії. Європейський напрям зовнішньої політики, незважаючи на вихід держави з ЄС, поряд із тісними союзницькими відносинами зі США, визначився як пріоритетний напрям зовнішньої політики та міжнародних торговельно-економічних відносин.

Як не парадоксально, однією з головних історичних заслуг Єлизавети II стала саме демократизація інституту монархії, тобто фактичне його подальше послаблення. У період лейбористських урядів Т.Блера (1997–2007 рр.) відбулося спрощення процедури відкриття монархом сесії нового парламенту, скасовано порядок протокольних поклонів із боку підданих, позбавлено титулу «ваша величність» молодших

²⁷ Павлюк О. Королева, яку пам'ятатимуть у Британії та в Україні: найважливіше про Єлизавету II [Електронний ресурс]: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/09/8/7146436/>

²⁸ Hardman R. Queen of the World. – P.231.

²⁹ Brendon P., Whitehead Ph. The Windsors: A Dynasty reveal: 1917–2000. – P.342.

спадкоємців трону тощо³⁰. У 2011 р., вже за правління консерваторів, внесено зміни до Акта про престолоспадкування від 1701 р. – скасовано традицію спадкоємництва корони, за якою діти чоловічої статі мали право першості перед представницями жіночої статі. Тепер якщо в королівській сім'ї є старша донька та молодший брат, саме вона стане першою претенденткою на престол. Водночас недоторканною залишилася історична норма, за якою монарх не може бути католиком, а має сповідувати протестантизм. Згадані зміни були об'єктивними вимогами часу, а тому по суті невіддільними королеві, популярність та авторитет котрої, незважаючи на загальне послаблення інституту монархії, залишалися на стабільно високому рівні.

Головний принцип правління Єлизавети II – близькість до народу (причому не показна), яка мала мету відновити довіру суспільства до монархії. У цій справі вона перейняла погляди свого батька короля Георга VI й королеви-матері Єлизавети. Під час закордонних візитів надавала перевагу зустрічам із простими громадянами і представниками громадськості, а не протокольним відвідинам визначних місць. Її перша королівська прогулянка зі звичайними людьми відбулася під час туру Австралією й Новою Зеландією в 1970 р., що започаткувало нову традицію спілкування з підданими³¹. Єлизавета була покровителькою понад 600 товариств і благодійних організацій. Особисті відповіді королеви на частину листів від людей із різних куточків світу, які чи не щоденно надходили на адресу Букінгемського палацу, обросли легендами, хоча більшість була правдивою реальністю. Декілька свідчень про монарші відповіді на звернення, вітальні листівки з Різдвяними святами маємо й від громадян України. У 1992 р. за розпорядженням королеви палац було відкрито для відвідувачів. Такий захід мав насамперед прагматичну мету – зібрати кошти на відновлення Віндзорського замку, що постраждав від пожежі³². Водночас він символізував доступність інституту монархії для широкого загалу, особливо у ході гучного скандалу навколо розлучення спадкоємного принца Чарльза та його дружини Діани.

Поєднання вікторіанського стилю організації праці й поведінки монарха з різними проявами публічної відкритості дало можливість королеві завоювати уми та серця широких верств населення як у Великобританії, так і далеко за її межами. Здійснення соціального покликання та праця майбутньої королеви на благо народу розпочалися ще в роки Другої світової війни, коли принцеса Єлизавета активно допомагала фронту та нужденним (шила одяг, надавала кошти на купівлю цигарок для вояків, відвідувала розважальні програми для евакуйованих дітей)³³. За оцінками придворних, «Єлизавета II володіє залізною волею, дисципліною й любить порядок. Вона уникає проявів емоцій і тримає свої почуття під жорстким контролем»³⁴. Т.Блер у своїх мемуарах зазначає, що «королева передусім думала про важливість монархії, що обстоює історію, традицію та обов'язок. Знала вона й те, що для монархії існувала потреба розвиватися разом із народом, а укладена нею з народом угода – неписана та неоголошена – спирається на відносини, які передбачають еволюцію. Водночас монархія все-таки має бути стабільна, ретельно відрегульована й контрольована»³⁵.

Згідно з даними соціологічного опитування, проведеного газетою «Санді таймс» напередодні золотого ювілею правління королеви у 2002 р., довіра суспільства до монарха становила 80%, а у 2012 р. (діамантовий ювілей) – рекордні 90%.

³⁰ Яковенко Н.Л. Велика Британія в міжнародних організаціях. – С.47.

³¹ Edwards A. Royal Sisters: Queen Elizabeth II and Princess Margaret. – P.365.

³² The Sunday Telegraph Review. – 1996. – 25 August.

³³ Мельник В. God save the queen: ми зібрали цікаві факти з життя Єлизавети II та її престолонаступника принца Чарльза [Електронний ресурс]: <https://vikna.tv/styl-zhyttya/koroleva-yelyzaveta-ii-ta-pryncz-charlz-czikavi-fakty-pro-korolivsku-rodynu/>

³⁴ The Sunday Telegraph Review. – 1997. – 2 November.

³⁵ Блер Т. Шлях / Пер. з англ. – К., 2011. – С.144.

Ішлося насамперед про довіру до особи королеви – «всенародної бабусі», як ласкаво називали її в останні десятиліття правління, а вже потім до інституту монархії. «Королева потрібна для процвітання країни», – така найпопулярніша відповідь, отримана на запитання щодо ролі Єлизавети II³⁶.

Утім приватне життя королівської родини, яке за традицією значною мірою підпорядковане державним інтересам, особливо коли йдеться про наступників престолу, було найбільшою загрозою для стабільності правління Єлизавети II. Головними збурювачами суспільних настроїв стали спадкоємний принц Чарльз, її молодший син принц Ендрю, молодший син Чарльза принц Гаррі та його дружина Меган. Найбільшим викликом для авторитету королеви була надзвичайна народна популярність леді Діани Спенсер, або принцеси Вельської – дружини принца Чарльза. Скандальна історія цього шлюбу та його завершення, яка тривала в 1980–1990-х рр. і не давала спокою ані королівській родині, ані суспільству ще кілька років після трагічної загибелі Діани в автокатастрофі в Парижі у травні 1997 р., стала справжнім каталізатором на стійкість і мудрість Єлизавети II – водночас як матері та глави держави³⁷. При цьому саме факт зради майбутнім королем Чарльзом своєї дружини й матері двох спадкоємних принців Вільяма та Гаррі зі своєю давньою пасією, а згодом дружиною Камілою Паркер став детонатором сімейного скандалу, що призвів до розлучення з Діаною. Обурення публіки викликала не так зрада Чарльза, як намагання королівської родини, очевидно за ініціативи королеви, перекласти відповідальність за розрив шлюбу на Діану, котра у процесі розлучення проживала уже у фактичному шлюбі з мільярдером Д.Альфаєдом (він загинув разом із нею у згаданій автокатастрофі). Заочне протистояння з Діаною в намаганні вберегти репутацію спадкоємного принца та запізніла реакція особисто королеви на цю трагічну подію стали одними з головних прорахунків Єлизавети II у внутрішній політиці, адже суспільство небезпідставно було схильне винуватити в гонінні Діани саме королеву. Як згадував згодом Т.Блер, «Діана ступила в доти заборонені місця, перескочила ретельно споруджені бар'єри пристойності та зруйнувала широкі поклади норм монаршої поведінки з недбалством, яке, з одного боку, було цілковитим безумством, а з іншого – крайнім виявом геніальності»³⁸. За певний час пристрасті вляглися, авторитет монархині був відновлений. Перемогла сила традиції. Однак Єлизавета ледь не стала жертвою своєї ж політики публічної відкритості королівської родини для народу.

Сімейні скандали надалі супроводжували королеву аж до самої смерті, а клубок невирішених родинних суперечок і конфліктів триває. В центрі уваги громадськості продовжує перебувати скандал навколо принца Ендрю за його зв'язки з американським мільярдером і торговцем людьми Дж.Епштайном, в якому фігурує судова скарга на принца від громадянки США за звинуваченням у сексуальному насильстві. Головним конфліктом сьогодення для британської королівської родини продовжує залишатися зречення у 2020 р. королівських обов'язків молодшого сина Чарльза – Гаррі (Генрі) і його дружини американки М.Маркл, котра, маючи африканські гени, публічно звинуватила монаршу родину у проявах расизму.

Незважаючи на загрози іміджевих втрат, політичний талант королеви проявився в тому, що скандали в родині, попри ризики для репутації для неї самої, зрештою справили неабиякий позитивний рекламний ефект. Ідеться про безпрецедентну відкритість для публіки, яку запровадила Єлизавета II. Все розпочалося з її публічної

³⁶ Захарова О. Життя королеви Єлизавети II: від вигнання гувернантки до любові до собак та коней [Електронний ресурс]: <https://thepage.ua/ua/politics/zhittya-korolevi-yelizaveti-ii-yakoyu-vona-bula>

³⁷ The Times. – 1997. – 31 August.

³⁸ The Sunday Telegraph Review. – 1997. – 2 November.

інавгурації при вступі на престол. Уже традиційна незнана досі надактивна участь королеви та найближчих членів її сім'ї в публічних заходах різного рівня, світських раутах, широка благодійна діяльність, регулярне представлення світлин і відеоматеріалів із життя королеви та її родини у пресі, періодичне спілкування з журналістами стали невід'ємною частиною королівського життя. Навіть випадок потрапляння до спальні королеви сторонніх осіб, що трапився 9 липня 1982 р., було «правильно» подано в медіа як елемент пікантної привідкритості особистого життя Єлизавети³⁹. З метою завоювати довіру підданих через демонстрацію «простих буднів» і звичайних людських проблем членів монаршої сім'ї, у 1969 р. було знято документальний фільм «Королівська родина»⁴⁰. Хоча, як стверджують кінокритики, стрічка стала загальнопровальною, адже замість згуртованої родини, яка часто проводить час разом, показала доволі відсторонених один від одного осіб, котрі дещо награно намагалися довести протилежне⁴¹. Тому без перебільшення можна стверджувати, що популярність Єлизавети II стала наслідком не лише її авторитету як особистості, але й неперевершеної політичної гри та ефективної PR-роботи зі ЗМІ. Королівська родина постала перед британською публікою водночас як державницька еліта та представники народу, не позбавлені слабкостей. Це нерідко обурювало, але зазвичай подобалося широким верствам і підняло популярність монаршої сім'ї у світі.

Окрім того королева проводила політику соціальної солідарності, особисто підтримуючи заходи, спрямовані на розв'язання проблем дитячої бідності, підтримку інвалідів, прав жінок, захист екології. Нерідко вона долучалася до фінансування відповідних проектів, а сама згадка про підтримку програми монархом, тим більше особиста присутність на заходах, автоматично привертала до них увагу добродійців і широкої громадськості. Основою такої громадської практики Єлизавети II була її глибока релігійність. Любов до ближнього та сповідання заповідей Божих стали моральною основою правління королеви⁴². Хоча вона належала до англіканського віросповідання, відзначалася толерантністю до представників інших релігій і вірувань, що, серед іншого, стало фундаментом сучасного британського мультикультуралізму та привабливості країни й, зокрема, столиці як центру міжнародної комунікації народів і культур.

Така досі не практикована публічна відкритість дала можливість не лише підняти популярність монархії та самої королеви, але й отримати чималий фінансовий зиск, особливо на тлі регулярних звинувачень прихильників республіканізму (руху за скасування монархії) в надмірних витратах із бюджету на утримання монаршої родини. За приблизними оцінками, оприлюдненими у пресі на початку 1990-х рр., особисті статки Єлизавети II склали близько 7 млрд фунтів стерлінгів, що дало підстави вважати її одним із найбагатших монархів у світі⁴³. Водночас оприлюднені на початку 2000-х рр. дані засвідчують, що утримання монархії обходилося кожному громадянину Великої Британії всього в 58 пенсів щорічно, що справило чималий позитивний психологічний суспільний ефект на імідж королеви⁴⁴. Окрім того більшість прибутків від використання земель та нерухомості, якою володіла Єлизавета в Англії й Шотландії, надходили до державної скарбниці. Центральна резиденція – Букінгемський палац у

³⁹ *Hardman R.* Queen of the World. – P.271.

⁴⁰ *Дорош Т.* Її величність королева Єлизавета II: Про життя і віру [Електронний ресурс]: <https://slovoproslovo.info/ii-velichnist-koroleva-elizaveta-ii-pro-zhittya-i-viru/>

⁴¹ *Захарова О.* Життя королеви Єлизавети II: від вигнання гувернантки до любові до собак та коней [Електронний ресурс]: <https://thepage.ua/ua/politics/zhittya-korolevi-yelizaveti-ii-yakoyu-vona-bula>

⁴² Для багатьох Єлизавета II була символом сталості в світі, що стрімко змінюється // Дзеркало тижня. – 2022. – 8 вересня 2022.

⁴³ *Рыжов К.В.* Все монархи мира: Западная Европа. – Москва, 2001. – С.130.

⁴⁴ *Haseler D.* The End of the House of Windsors: Birth of a British Republic. – P.65.

Лондоні – стала справжнім магнітом для мільйонів туристів-шанувальників монархії зі всього світу. Тому самоокупність королівського утримання постійно зростала завдяки популярності монархії та її родини.

Дипломатія королів – це насамперед дипломатія символів. Під час правління Єлизавети II Великобританія відрила для себе Україну. Незважаючи на політичну стриманість, притаманну монархам, її величність неодноразово непрямо підтримувала українців в їхній боротьбі за самозбереження і свободу, надавши своєму уряду карт-бланш у політиці сприяння нашій країні. Ще у 2014–2015 рр. королева у своїх парламентських промовах заявила, що її кабінет відстоюватиме принципи національного суверенітету, територіальної цілісності та міжнародного права у відносинах України й Росії. Вона виділила значну суму (без офіційних уточнень) для фонду підтримки українців, котрі були змушені покинути Батьківщину внаслідок російського вторгнення⁴⁵. Вітаючи Україну з Днем незалежності у серпні 2022 р., Єлизавета II як своєрідний заповіт побажала всім українцям зберегти власні культуру, історію та ідентичність. Найкращою згадкою для нас про цю непересічну особу буде її світлина, датована травнем 2022 р., де вона зображена в гуцульському строї з калиною в букеті та в рожевому капелюшку, натякаючи на перемогу гурту з України на конкурсі Євробачення-2022.

Зміна монарха, як і зміна кожного правителя, завжди несе певну загрозу стабільності системи правління. У випадку з британською монархією йдеться насамперед про можливі іміджеві втрати. Адже Карл III (Чарльз III) був фігурантом гучних справ, пов'язаних як з особистим життям, так і зі звинуваченнями в політичному тиску на членів уряду періоду правління лейбористів на чолі з Т.Блером. Залишаються не вирішеними сімейні конфлікти з принцом Ендрю та сином Гаррі, що явно не зміцнюють авторитет монархії. З огляду на ці обставини, а також незавершеність реформування інституту монаршої влади, наступникові Єлизавети II буде непросто, адже його діяльність так чи інакше зв'язатимуть із досягненнями популярної королеви. Період правління її сина, зважаючи на об'єктивні обставини, насамперед поважний вік, вочевидь стане певним перехідним, реформаторським етапом в історії британської монархії. Найважливіше для її сучасного та майбутнього – відданість ключовим принципам, серед яких, безумовно, залишиться близькість до народу, дедалі більша відкритість і соціальна відповідальність, що нею відзначається у своїй громадській діяльності новий король.

Для України важливо зберегти підтримку нового британського монарха та його уряду в умовах продовження боротьби проти російської агресії. В особі Карла III наша країна може здобути таку підтримку. Він як високоосвічений мистецтвознавець і філософ, знавець історії, добре обізнаний з українською проблематикою, має давні зв'язки з діаспорними організаціями українців у Великобританії, відвідував нашу країну з офіційним візитом у 1996 р. З початку російської агресії у 2014 р. за умови публічно аполітичної позиції королеви фактично виступав «рупором» монаршої сім'ї, неодноразово критикуючи дії Росії, а одного разу у приватній розмові навіть порівняв політику її очільника з політикою нацистського фюрера. У березні 2022 р. він публічно засудив повномасштабне російське вторгнення в Україну, зазначивши, що йдеться про наступ на демократію та свободу⁴⁶. Зійшовши на престол Карл III вочевидь публічно стане стриманішим щодо ситуації навколо нашої країни. Однак його особисті людські та політичні позиції безумовно залишаться незмінними, як й активна підтримка України з боку Великобританії.

⁴⁵ Павлюк О. Королева, яку пам'ятатимуть у Британії та в Україні: найважливіше про Єлизавету II [Електронний ресурс]: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/09/8/7146436/>

⁴⁶ Мельник В. God save the queen: ми зібрали цікаві факти з життя Єлизавети II та її престолонаступника принца Чарльза [Електронний ресурс]: <https://vikna.tv/styl-zhyttya/koroleva-yelyzaveta-ii-ta-pryncz-charlz-czikavi-fakty-pro-korolivsku-rodynu/>

Єлизавета II ввійшла в історію як державна діячка міжнародного рівня. Коли впродовж тривалого періоду її правління в різних куточках світу згадували Великобританію, найчастіше першою асоціацією ставав спогад про її королеву як про один із головних новітніх символів країни. Своїм новаторським та водночас таким традиційним англійським стилем правління їй удалося підкорити серця мільйонів людей і завдяки особистій активності, що ґрунтувалася на принципах вірності лібералізму та відкритості, не лише зберегти, але й примножити вплив британської монархії у складних внутрішніх і зовнішніх умовах, подаючи приклад сучасним політикам, державним діячам. Навіть попри скандали та конфлікти в королівській родині, Єлизавета незмінно очолювала рейтинги громадської довіри. Її популярність стала рятівним фактором для збереження і примноження у широких суспільних верствах авторитету монархії як інституту.

Всією своєю практичною діяльністю Єлизавета II прагнула утвердити як головну функцію сучасної королівської влади не правління, а служіння, чим подала приклад нинішнім політикам і державним діячам. Зрештою цього об'єктивно вимагали новітні обставини розвитку політичної системи держави, в якій інститут монархії виконує репрезентативно-символічну функцію, а монарх несе місію мудрого, неупередженого арбітра й морального авторитету.

Правління Єлизавети II стало транзитним, перехідним періодом від спадку традиціоналізму імперської вікторіанської епохи до нового типу постімперської монархії XXI ст., яке ставить перед цим інститутом якісно нові вимоги й завдання. Королева стала уособленням єдності історичних етапів новітньої історії світу другої половини XX – першої чверті XXI ст., достойно провівши Великобританію через шлях повоєнної відбудови, пошуки свого місця у системі змінюваних міжнародних координат, яке ще досі до кінця не визначене, що засвідчив складний процес виходу зі складу ЄС. Визначати новий сенс британської величі в Європі та світі допомагають союзницькі відносини з Україною, які на фоні російського вторгнення досягли небувалого рівня. У цьому теж є заслуга Єлизавети II, котра у своєрідній манері та власному неповторному стилі завжди вміла своєчасно, тонко й адекватно реагувати на нові тренди національної і світової політики.

REFERENCES

1. Bedell Smith, S. (2012). *Elizabeth the Queen: The Life of a Modern Monarch*. London.
2. Bler, T. (2011). *Sbliakb*. Kyiv. [in Ukrainian].
3. Brendon, P. & Whitehead, Ph. (2000). *The Winsors. A Dynasty reveal. 1917–2000*. London.
4. Dorosh, T. (2022). *Yii Velychnist Koroleva Yelyzaveta II: Pro zhyttia i viru*. Retrieved from: <https://slovoproslowo.info/ii-velichnist-koroleva-elizaveta-ii-pro-zhyttia-i-viru/> [in Ukrainian].
5. Edwards, A. (2017). *Royal Sisters: Queen Elizabeth II and Princess Margaret*. London.
6. Ferguson, N. (2020). *Imperitia: Yak Brytania vplynula na suchasnyi svit*. Kyiv. [in Ukrainian].
7. Hardman, R. (2018). *Queen of the World*. London.
8. Haseler, D. (1993). *The End of the House of Windsors: Birth of a British Republic*. London; New York.
9. Lacey, R. (2013). *Monarch: The Life and Reign of Elizabeth II*. London.
10. Melnyk, V. (2022). *God save the queen: My zibraly tsikavi fakty z zhyttia Yelyzavety II ta yii prestolonasupnyka pryntsa Charlza*. Retrieved from: <https://vikna.tv/styl-zhyttia/koroleva-yelyzaveta-ii-ta-pryncz-charlz-czikavi-fakty-pro-korolivsku-rodynu/> [in Ukrainian].
11. Pavliuk, O. (2022). *Koroleva, jaku pamiatatymut u Brytanii ta v Ukraini: nai vazhlyvishe pro Yelyzavetu II*. Retrieved from: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/09/8/7146436/> [in Ukrainian].
12. Pimlott, B. (1997). *The Queen: A Biography of Elizabeth II*. London.
13. Ryzhov, K.V. (2001). *Vse monarkbi mira: Zapadnaia Evropa*. Moskva. [in Russian].
14. Shawcross, W. (2002). *Queen and Country: The Fifty-Year Reign of Elizabeth II*. London.
15. Williams, K. (2013). *Young Elizabeth*. New York.
16. Yakovenko, N.L. (2011). *Velyka Brytania v mizhnarodnykh orhanizatsiakh*. Kyiv. [in Ukrainian].
17. Zakharova, O. (2022). *Zhyttia korolevy Yelyzavety II: vid vyhnannia buvermantky do liubovi do sobak ta konci*. Retrieved from: <https://thepage.ua/ua/politics/zhyttia-korolevi-yelizaveti-ii-yakoyu-vona-bula/> [in Ukrainian].

Andrii HRUBINKO

Doctor of Historical Sciences (Dr. Hab. in History), Professor,
Professor at Department of Theory and History of State and Law,
West Ukrainian National University
(Ternopil, Ukraine), gav_tnpu@yahoo.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4856-5831>

Natalia BUHLAI

Doctor of Historical Sciences (Dr. Hab. In History), Docent,
Professor of History Department,
V.O.Sukhomlynskyi Mykolaiv National University
(Mykolaiv, Ukraine), buglay@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0674-4313>

Transformations of the British Monarchy During the Reign of Elizabeth II (1952–2022)

Abstract. The purpose of the article is to present the results of the research on the transformations of the British monarchy during the reign of Queen Elizabeth II in the context of the latest changes in the system of international relations, in which Great Britain traditionally plays a unique role. The research methodology was formed by the principles of historicism, systematicity, general scientific methods of logic, comparative analysis, special historical methods (historiographical analysis, historical-systemic, chronology, historical-genetic, retrospective analysis, comparative-historical). The scientific novelty of the work consists in the study of the historical processes of state formation in Great Britain during the reign of Queen Elizabeth II, their correlation with the latest changes in the system of international relations, in which Great Britain traditionally plays a unique role, as well as the role of the British monarch in the development of Ukrainian-British interstate relations. The main achievements and problems of the evolution of the British monarchy in the specified period are shown. An assessment of the political legacy of Queen Elizabeth II for her successor Charles III is formulated. The position of the British monarchs regarding Ukraine and its opposition to Russian aggression is analyzed. **Conclusions.** Queen Elizabeth II of Great Britain went down in history as an outstanding ruler and statesman of the international level. With her innovative and at the same time traditional English style of government, she managed to conquer the hearts of millions of people, and thanks to her personal activity, based on the principles of loyalty to democracy, openness and liberalism, she not only preserved, but also increased the influence of the British monarchy in difficult internal and external conditions. The popularity of the individual became a saving factor for preserving and increasing the authority of the institution of the monarchy in broad social strata. The reign of Elizabeth II became a transit (transitional) period in the history of the British monarchy from the legacy of traditionalism of the imperial Victorian era to a new type of post-imperial monarchy of the 21st century, which poses qualitatively new requirements and tasks for this institution. Her Majesty became the personification of the unity of the historical periods of the modern world history of the second half of the 20th century – the first quarter of the 21st century, honorably leading Great Britain through the path of post-war reconstruction, the country's search for a place in the newest system of changing international coordinates, which has not yet been fully determined, as evidenced by a complex process Brexit. Allied relations with Ukraine, which have reached an unprecedented level of productivity against the background of the Russian invasion, help define a new meaning of British greatness in Europe and the world. This is also the merit of Her Majesty, who in a peculiar manner has always been able to subtly, timely and adequately respond to new trends in national and world politics in her unique style.

Keywords: Great Britain, monarchy, Elizabeth II, Charles III, Ukraine, Ukrainian-British relations.